Η Μαρξική Θεωρία της Αξίας (Ηλεκτρονικό Άρθρο)

Ιστορικό Σημείωμα

Αυτό το ηλεκτρονικό άρθρο δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα Facebook Με τον Μαρξ Πέραν του Μαρξ στις 09/07/16.

Περιεχόμενο

Η Μαρξική Θεωρία της Αξίας

Το περιεχόμενο της μαρξικής θεωρίας της αξίας. (Μια γενική εισαγωγή)

Η εργασία δηλαδή το ξόδεμα ανθρώπινης ενέργειας για τους σκοπούς της κοινωνικής αναπαραγωγής είναι η ουσία της οικονομικής αξίας. («Το κεφάλαιο», τόμος πρώτος, σελ. 58, 60), η οποία παριστάνεται στη μορφή του χρήματος, του ξεχωρισμένου «γενικού εμπορεύματος»: ως προϊόντα της εργασίας τα εμπορεύματα είναι αντικείμενα αξίας και έχουν χρηματική τιμή. Το αστικό άτομο, η αστική μορφή υποκειμένου, έχει εσωτερικεύσει και κατανοεί αυτή τη συνάφεια θετικά. Και στο βαθμό που ο ίδιος ο Μαρξ επιχειρηματολογεί πάνω σ' αυτή τη βάση εμφανίζεται και σ' αυτόν αυτή η θετική αντιμετώπιση. Σ' αυτό το πνεύμα ο Μαρξ αποδείχνεται ότι είναι επίγονος της φιλελεύθερης ιδεολογίας του Διαφωτισμού και της κλασικής αστικής οικονομίας, ο οποίος, από τη μια πλευρά, ναίμεν απορρίπτει αυτή την μητρική θεωρία του καπιταλισμού, από την άλλη πλευρά όμως, φέρει ο ίδιος ακόμη το μητρικό στίγμα της. Ακριβώς αυτός ο θετικιστής Μαρξ είναι ο γνωστός «εξώτερος» Μαρξ του εργατικού κινήματος και της ταξικής πάλης. Ο τρόπος που μιλά για την υπεραξία, σαν το «απλήρωτο μέρος της εργασίας» (στο ίδιο, σελ. 551 και αλλού) και για την «εκμετάλλευση» των εργατών από τους κεφαλαιοκράτες οδηγεί αντικειμενικά στη σκέψη ότι η «εργατική τάξη» πρέπει να απαιτήσει «ολόκληρη την αξία». Με αυτό όμως τον τρόπο αντίκρυσης η αξία και η «εργασία», σαν κατηγορίες μορφής και ουσίας της καπιταλιστικής κοινωνίας, θετικοποιούνται και θεωρούνται σαν οντολογικές, υπερ-ιστορικές προϋποθέσεις ύπαρξης της ανθρωπότητας γενικά. Αυτό έχει σαν συνέπεια να διαλύεται η κοινωνική αντίθεση σε υποκειμενικές σχέσεις βούλησης, αφού οι ίδιες οι δομικές κατηγορίες του καπιταλισμού αντικρίζονται και θεωρούνται σαν ουδέτερα, θετικά και οντολογικά αντικείμενα, πράγμα που τις μετατρέπει αναγκαστικά σε βουβό a priori: φαίνεται δηλαδή ωσάν ο καπιταλισμός να καθορίζεται από το γεγονός ότι μια τάξη από υποκείμενα εργασίας εξαναγκάζεται να εργάζεται σκληρά προς όφελος και για την ευημερία της «κυρίαρχης τάξης» , που σκοπό έχει τη σώρευση υλικού πλούτου εξασφαλίζοντας έτσι ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο.

Η μαρξική θεωρία όμως στη βαθύτερη διάσταση της αναφέρεται – ναίμεν, όχι πάντοτε καθαρά και, σε μερικές περιπτώσεις, αντιθετικά στην εννοιολόγιση και στην έκθεση – σε μια εντελώς άλλη, διαφορετική κατανόηση. Σ΄ αυτό το τρόπο ανάγνωσης η «εργασία» εμφανίζεται ξαφνικά όχι πλέον σαν θετική αλλά σαν αρνητική ουσία και κατά συνέπεια σαν μορφή μιας αρνητικής κοινωνικοποίησης. Η εργασιακή ουσία της αξίας είναι πραγματική και αντικειμενική, όμως **μόνο μέσα στα πλαίσια του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής,** του καπιταλιστικού συστήματος. Σε κανένα άλλο τρόπο παραγωγής και ζωής δεν πήρε ποτέ η πρακτική δραστηριότητα της κοινωνίας στο «προτσές ανταλλαγής της ύλης ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση» (στο ίδιο, σελ. 190) το περιεχόμενο της

κοινωνικό-γενικής (αγκαλιάζουσας τα πάντα) αφαίρεσης «εργασία» έτσι που τελικά να κυριαρχεί το σύνολο του προτσές αναπαραγωγής με τη μορφή της αξίας.

Σ΄ αυτό το σύστημα το χρήμα είναι η χειροπιαστή μορφή εμφάνισης της αξίας κατά την διαδικασία επανασύνδεσης της με τον ίδιο τον εαυτό της. Η κίνηση αξιοποίησης του κεφαλαίου, η οποία κάνει από το χρήμα παραπάνω χρήμα, μετατρέπεται σε **αυτοσκοπό** (στο ίδιο, σελ. 143 και αλλού). Εφόσον όμως η ουσία της αξίας, και με αυτό του χρήματος, είναι η «εργασία», τότε ορίζεται και αυτή εκ των πραγμάτων ως **αυτοσκοπός:** ως διαρκής εξωτερίκευση, ξόδεμα ανθρώπινης ενέργειας που επανασυνδέεται με τον ίδιο τον εαυτό της. Είναι αυτή η συστημική επανασύνδεση που μετατρέπει την παραγωγική δραστηριότητα σε «εργασία», και το χρήμα σε χρήμα· και τούτο διότι η «εργασία», που λειτουργούσε σαν μέσο στο «προτσές ανταλλαγής της ύλης ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση», και αντίστοιχα ο μεσολαβητικός χαρακτήρας του χρήματος στο προτσές αναπαραγωγής της κοινωνίας, μετατρέπονται σε σκοπό, ο οποίος σκοπός **προϋποτίθεται ήδη πάντοτε** των δρώντων υποκειμένων. Ο Μαρξ ονομάζει αυτή την παράδοξη και παράλογη αυτονόμηση του μέσου («εργασία») ή του Medium (χρήμα) και την αναγωγή του σε σκοπό, το **«αυτόματο υποκείμενο»** του καπιταλισμού (στο ίδιο, σελ. 167 και αλλού). Με αυτό αποδείχνεται ότι οι ιδιοκτήτες του κεφαλαίου, όπως και οι manager, δεν είναι καθόλου τα υποκείμενα της όλης υπόθεσης αλλά απλοί λειτουργοί, **«αξιωματικοί και υπαξιωματικοί του κεφαλαίου»** (στο ίδιο, σελ. 347) και εκτελεστές (Exekutoren) των προσταγών αυτού του «αυτόματου υποκειμένου», πέραν από κάθε δυνατότητα δικής τους στοχοθεσίας. Όλοι οι συμμετέχοντες, όλα τα δρώντα πρόσωπα είναι **«προσωπίδες χαρακτήρα, προσωποποιήσεις οικονομικών σχέσεων»** (στο ίδιο 99, 161). Σ' αυτού του είδους κατανόηση του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής και ζωής ταιριάζει πολύ καλύτερα η έννοια του (αντικειμενοποιημένου) «ξοδέματος» της εργατικής δύναμης παρά η έννοια της «εκμετάλλευσης» (που νοείται υποκειμενικά και κοινωνιολογικά περιορισμένα). Δεν αφαιρείται από τους μισθωτούς εργάτες άμεσα το δικό τους κοινωνικό προϊόν, αλλά μάλλον η ίδια η κοινωνική παραγωγή του πλούτου είναι υποταγμένη στις συστημικές υπαγορεύσεις ενός τερατώδους αυτοσκοπού.

Από το γεγονός, ότι το αυτονομημένο μέσο («εργασία») ή Medium (χρήμα) έγινε αυτοαναφορικό, γεννιέται μια παράδοξη «κοινωνική σχέση των πραγμάτων», ενώ οι ίδιοι οι άνθρωποι δεν συσχετίζονται αναμεταξύ τους άμεσα αλλά παραμένουν πρωτογενώς απομονωμένοι ο ένας από τον άλλο και κοινωνικοποιούνται μόνο δευτερογενώς δια μέσου της αξιακής ιδιότητας των προϊόντων. Ακριβώς αυτό είναι που ο Μαρξ ονόμασε **«φετιχισμό του εμπορεύματος»** δηλαδή της μορφής αξία (στο ίδιο, σελ. 84-97). Η χρησιμοποίηση των κοινωνικών πόρων δεν τελείται μέσω μιας εκ των προτέρων συνειδητής και από κοινού ρύθμισης, με τη συνδρομή κατάλληλων κοινωνικών θεσμών, αλλά δια μέσου ενός τυφλού ξοδέματος εργατικής ενέργειας για ανώνυμες αγορές οι οποίες λειτουργούν με βάση το «αόρατο χέρι» (Adam Smith) και «πίσω από την πλάτη» των δρώντων προσώπων. Λέει ο Μαρξ:

«η εσωτερική συνάρτηση της συνολικής παραγωγής επιβάλλεται στους παράγοντες της παραγωγής σαν τυφλός νόμος και όχι σαν νόμος που τον κατανόησαν με τη συλλογική νόηση τους, οπότε θα τον εξουσίαζαν και θα υπότασσαν έτσι το πρότσες της παραγωγής στον κοινό έλεγχο τους». («Το Κεφάλαιο», τόμος τρίτος, σελ. 325).

Είναι ολοφάνερο ότι μια τέτοιου είδους τυφλή κοινωνικοποίηση χαρακτηρίζεται από ανωμαλίες και διαταράξεις.

Σ' αυτό το φετιχισμό μιας κοινωνικοποίησης των νεκρών πραγμάτων αντί των ίδιων των ζωντανών ανθρώπων – ο οποίος αποτελεί την ουσία του «αυτόματου υποκειμένου» – δημιουργείται μια σχέση η οποία – τόσο από πλευράς μορφής όσο και από πλευράς περιεχομένου – είναι **τόσο πραγματική (υπαρκτή), όσο και φαντασμαγορική.** Η συγκεκριμένη ανθρώπινη δραστηριότητα κατά το

προτσές μεταμόρφωσης των φυσικών υλών παραμένει μη κοινωνική και μερική («επιχειρηματική»), παρ' όλο που είναι εκ των πραγμάτων προσανατολισμένη προς μια σχέση πολύπλευρης και αμοιβαίας εξάρτησης.

Αυτή η δευτερογενής κοινωνικοποίηση, μέσω της αγοράς, κάνει αναγκαία δύο πράγματα: πρώτον, η παραγωγική δραστηριότητα απογυμνώνεται από κάθε συγκεκριμένο καθορισμό, δηλαδή αφηρημενοποιείται σε σκέτο «ξόδεμα νεύρων, μυών και μυαλού», και έτσι μετατρέπεται σε «αφηρημένη εργασία» («Το κεφάλαιο», τόμος πρώτος, σελ. 58, 60), που σκοπό έχει να κάνει σύμμετρα στη σφαίρα της ανταλλαγής τις ποιοτικά διαφορετικές δραστηριότητες και προϊόντα. Δεύτερον, αυτό το αφηρημενοποιημένο ξόδεμα ανθρώπινο-κοινωνικής ενέργειας εμφανίζεται, από τούδε και στο εξής, σαν κοινωνική ιδιότητα και ουσία των προϊόντων – το οποίο αποχτά την έκφραση του μέσω του ξεχωρισμένου «γενικού εμπορεύματος», του χρήματος, στη μορφή της χρηματικής τιμής.

Επειδή όμως το χρήμα ως χρηματικό κεφάλαιο συνιστά το υπερκαλύπτων στοιχείο που αγκαλιάζει τα πάντα και ταυτόχρονα είναι αυτοαναφορικό (και γι' αυτό είναι επίσης το αφετηριακό σημείο), η συγκεκριμένη δραστηριότητα της παραγωγικής ανθρώπινης αναφοράς στη φύση τελείται επίσης εκ των προτέρων μόνο από την άποψη (και για τον αυτοσκοπό) της ιδιότητας της αξίας και του χρήματος και έτσι έγινε κυριολεκτικά πραγματικά μια αφαίρεση: γι' αυτό στην αντιστροφή του σκοπού και του μέσου αντιστοιχεί μια αντιστροφή του συγκεκριμένου και του αφηρημένου· **το συγκεκριμένο είναι τώρα μόνο έκφραση του αφηρημένου αντί αντίστροφα.** Έτσι η «συγκεκριμένη εργασία», και το αντίστοιχο φάσμα των «αξιών χρήσης», δεν είναι πλέον τώρα η «καλή» πλευρά του συστήματος που προσανατολίζεται προς τις ανάγκες των ανθρώπων, αλλά η ίδια είναι μόνο η συγκεκριμένη μορφή εμφάνισης μιας πραγματικής αφαίρεσης. Και τούτο διότι η συγκεκριμένη παραγωγική δραστηριότητα εμφανίζεται κοινωνικά μόνο σαν «φορέας» αυτής της αφαίρεσης. Δεν υπάρχει «για τον εαυτό της» αλλά υποτάσσεται στην υπαγόρευση της «αξιοποίησης της αξίας». Γι΄ αυτό η «συγκεκριμένη εργασία» προκαλεί επίσης παράλογα και καταστροφικά αποτελέσματα στο πεδίο της παραγωγής των αξιών χρήσης (παραγωγή αχρείαστων, άχρηστων και επικίνδυνων για τον άνθρωπο προϊόντα, όπως πολεμικά όπλα κλπ). Παρ' όλο που όλοι οι συμμετέχοντες το γνωρίζουν δεν μπορούν αντικειμενικά να αντισταθούν διότι παραμένουν αιχμάλωτοι της εξαναγκαστικής δομής του συστήματος.

Το **φαντασμαγορικό** εδώ είναι φυσικά η αξιακή ιδιότητα των προϊόντων ως φορείς παρωχημένης και αφηρημενοποιημένης «εργασιακής ουσίας». Και τούτο διότι, πρώτον, η παραγωγική δραστηρίοτητα, ως αφηρημένο ξόδεμα ανθρώπινης ενέργειας, δεν μπορεί να διαχωριστεί πραγματικά από την υλικό-αισθητή υπόσταση της «συγκεκριμένης εργασίας». Αυτή η διαδικασία τελείται στο αφηρημενοποιημένο κοινωνικό ασύνειδο σαν εσωτερικός αυτοματισμός, παρ' όλο που αυτή παίρνει με το χρήμα πραγματική υλική υπόσταση: με το χρήμα στέκεται απέναντι στην κοινωνία η δική της ασύνειδη αφαίρεση σαν ανεξάρτητη και αυτονομημένη δύναμη, σαν «δεύτερη φύση». Δεύτερον, η δραστηριότητα που παράγει, επειδή πρόκειται για ένα ζωντανό προτσές, δεν μπορεί να «σταθεροποιηθεί» στα προϊόντα πραγματικά (υπαρκτά) ως αφηρημένο «υλικό sui generis" σε «πηγμένη» μορφή. Έτσι τα κοινωνικά διαχωρισμένα το ένα από το άλλο μέλη της κοινωνίας μπορούν μόνο εκ των υστέρων να διαμεσολαβούνται αναμεταξύ τους **μέσω των προϊόντων** δηλαδή να φαντάζονται (haluzinieren) την ξοδεμένη σ' αυτά «εργασία» σαν ιδιότητα των προϊόντων. Μόνο ένα ον, το οποίο κοινωνικοποιήθηκε με βάση τις κατηγορίες του εμπορευματοπαραγωγού συστήματος, αντιλαμβάνεται και αποδέχεται ασύνειδα την παραισθησιακή (halluzinierte) ιδιότητα της αξίας και της τιμής, παρ' όλο που αυτή δεν είναι πουθενά χειροπιαστή. Αυτή η φετιχιστική παραίσθηση δεν είναι όμως καμιά βουλητική και τυχαία: η ποσότητα εργασίας έχει ξοδευθεί πραγματικά. Ο καπιταλιστικός αυτοσκοπός, ο οποίος εμφανίζεται ως εμπορευματοπαραγωγό σύστημα σταθεροποιείται και αποχτά δική του ικανότητα αναπαραγωγής μόνο ως κοινωνικό-

παραισθησιακή σχέση που είναι όμως αποτέλεσμα των πραγματικά ξοδευθέντων ποσοτήτων εργασίας (σε συγκεκριμένη υλικο-αισθητή μορφή).

Η μαρξική ανάλυση της βαθύτερης καπιταλιστικής δομής και ο φετιχισμός που εμπεριέχεται σ' αυτήν, η οποία ανάλυση ξεσκεπάζει τον αρνητικό χαρακτήρα της ουσίας της εργασίας και της μορφής αξία της, αγνοήθηκαν από το μαρξισμό του εργατικού κινήματος και θεωρήθηκε από την επίσημη (αστική) οικονομική διδασκαλία ως «φιλοσοφική σοφιστεία». Η ακαδημαϊκή επίστήμη απόρριψε μάλιστα ακόμη και τη διδασκαλία των αστών κλασικών (Smith και Ricardo) για την ποσότητα εργασίας σαν το περιεχόμενο της οικονομικής αξίας.

Η σχολή της οριακής χρησιμότητας ή η υποκειμενική διδασκαλία για την αξία, μαζί με όλες τις παραλλαγές της στον 20^{ο} αιώνα, αγνοεί παντελώς το γεγονός ότι η οικονομία της αγοράς, ο καπιταλιστικός κοινωνικός σχηματισμός δεν καθορίζεται από τα υποκείμενα της κυκλοφορίας αλλά από τον παράλογο αυτοσκοπό της παραγωγής. Η ανάλυση που έκανε ο Μαρξ της καπιταλιστικής αντιστροφής του σκοπού και του μέσου προϋποθέτει αναγκαστικά, πρώτον, ότι οι άνθρωποι γενικά δεν μπορούν να εμφανίζονται ως αγοραστές στις αγορές των εμπορευμάτων προτού γδαρθεί το δέρμα τους στις αγορές εργασίας στο όνομα του συστημικού αυτοσκοπού. Δεύτερον, από τα πιο πάνω συνάγεται ότι η αγορά εμπορευμάτων δεν είναι ο χώρος στον οποίο συναντώνται οι εκτιμήσεις των ανεξάρτητων υποκειμένων που παράγουν, για τις αξίες χρήσης και για την χρησιμότητά τους.

Η αγορά μάλλον είναι ο χώρος της φαινομενικής «ελευθερίας» της αγοράς και της πώλησης των εμπορευμάτων, είναι η σφαίρα της «υλοποίησης της υπεραξίας» δηλαδή της επαναμετατροπής των ξοδευθέντων ποσοτήτων εργασίας στη μορφή του χρηματικού κεφαλαίου. Άρα η αγορά των εμπορευμάτων είναι μόνο μια βαθμίδα περάσματος του ασταμάτητα λειτουργούντος καπιταλιστικού αυτοσκοπού και δεν συγκροτείται καθόλου από ένα άθροισμα υποκειμενικών εκτιμήσεων για τη χρησιμότητα. Εξάλλου αυτές οι εκτιμήσεις χρησιμότητας μπορούν να κινούνται μόνο μέσα στα πλαίσια των καπιταλιστικών νόμων του συστήματος που προϋποτίθενται. Η ίδια η έννοια της χρησιμότητας καθορίζεται από αυτούς και κατ' ουδένα λόγω από τις επιθυμίες και από την ικανοποίηση των αναγκών αυτών που συμμετέχουν στην αγορά.

Η αξία, η κοινωνικοποίηση της και η κριτική τους από τον Μαρξ.

Σήμερα δεν είναι χωρίς σημασία να ξαναθυμηθούμε το περιεχόμενο μερικών βασικών εννοιών της μαρξικής θεωρίας με σκοπό να κάνουμε κατανοητή την κριτική της αξίας που είναι το κέντρο αυτής της θεωρίας. Γι' αυτό το σκοπό είναι αναγκαίο να αναφερθούμε στη λογική βάση της μορφής αξία.

Τα μέλη μιας εμπορευματοπαραγωγού κοινωνίας κοινωνικοποιούνται μόνο έμμεσα, δια μέσου της αγοράς – δηλαδή δεν συσχετίζονται μέσω μιας συνειδητής συνεννόησης για την χρησιμοποίηση των κοινών τους πόρων αλλά μόνο δια μέσου του ξοδέματος ποσοτήτων ανθρώπινης εργατικής δύναμης, το οποίο εμφανίζεται στα προϊόντα με τη μορφή μιας κοινωνικής παραίσθησης (Haluzination) ως «πηγμένη εργασία» ή αξία· αυτό είναι που τα μετατρέπει σε εμπορεύματα. Με βάση την «εργασία» που εμπεριέχουν αυτά τα εμπορεύματα, έχουν μια ανταλλαχτική αξία με την οποία μπορούν να ανταλλαχθούν στην αγορά και με αυτό τον τρόπο να έρχονται σε σχέση μεταξύ τους. Είναι με αυτό τον τρόπο που η κοινωνική σχέση των παραγωγών εμφανίζεται και εκδηλώνεται σαν κοινωνική σχέση των προϊόντων τους.

Για να γίνουν σύμμετρα τα ποιοτικά διαφορετικά εμπορεύματα πρέπει να γίνει αφαίρεση από τη συγκεκριμένη ποιότητα τους, λαμβάνοντας υπόψη μόνο το γεγονός ότι στην κοινωνική αναφορά τους πρόκειται μόνο για το ξόδεμα ανθρώπινης ενέργειας, «ξόδεμα νεύρων, μυών και μυαλού» («Το κεφάλαιο», τόμος πρώτος, σελ. 58). Η αξία καθορίζεται σύμφωνα με την επίδοση, δηλαδή σύμφωνα με την ξοδευθείσα ποσότητα εργασίας σε συγκεκριμένο χρόνο στο ύψος του δοσμένου επιπέδου

παραγωγικότητας. Η γενική κοινωνική μορφή εμφάνισης της αξίας είναι το χρήμα: το ξεχωρισμένο γενικό εμπόρευμα το οποίο λειτουργεί σαν οικουμενικό μέσον ανταλλαγής και στη μορφή του οποίου εκφράζονται όλες οι αξίες σαν τιμές. Έτσι οι έμμεσες κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων εμφανίζονται κατά παράδοξο τρόπο σαν ιδιότητες των παραχθέντων προϊόντων και σε τελευταία ανάλυση σαν η αφηρημένη γενικότητα του χρήματος. Αυτό είναι που ο Μαρξ ονομάζει **φετιχιστικό χαρακτήρα της μορφής εμπόρευμα** (στο ίδιο, σελ. 84-99).

Ο μαρξισμός του εργατικού κινήματος, ενώ καταλάβαινε λίγο-πολύ την παράλογη φετιχιστική σχέση δεν προχωρούσε όμως στην εξαγωγή των αναγκαίων συνεπειών της κριτικής της ουσίας του φετιχισμού. Δεν κατανόησε ότι ο φετιχισμός δεν αφορούσε μόνο την «απλή» μορφή της αξίας – όπως νόμιζε και συνεχίζει να νομίζει – αλλά εδώ πρόκειται **για την κριτική αυτού του ίδιου του καπιταλισμού.**

Ας κοιτάξουμε αυτό το ζήτημα από πιο κοντά. Ποια είναι η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην παραγωγή εμπορευμάτων και την σχέση κεφάλαιο; Η παραγωγή εμπορευμάτων **ως σχέση ανάμεσα σε ανεξάρτητους παραγωγούς** αποτελεί μόνο ένα απλό μέσο και δεν μπορεί καθόλου να γίνει ένα σε πλάτος και βάθος αναπτυγμένο κοινωνικό σύστημα· γι’ αυτό, στις προκαπιταλιστικές αγροτικές κοινωνίες παρέμεινε μια περιθωριακή μορφή. Μόνο το κεφάλαιο σαν σχέση παραγωγής γενικεύει και κάνει ολοκληρωτική την εμπορευματοπαραγωγή· και τούτο διότι η αξία – και με αυτήν επίσης η γενική μορφή εμφάνισης της, το χρήμα – επανασυνδέεται με τον εαυτό της και έτσι μετατρέπεται από ένα μέσον σε ένα αυτοσκοπό (υπεραξία) (στο ίδιο, σελ. 164 και αλλού). Δημιουργείται λοιπόν μια κοινωνική μηχανή, ένα κυβερνητικοειδές σύστημα της αξιοποίησης της αξίας ή ένα **«αυτόματο υποκείμενο»** (στο ίδιο, σελ. 167 και αλλού) στο οποίο δεν υπάρχουν πλέον ανεξάρτητοι παραγωγοί αλλά μόνο διάφορες κοινωνικές κατηγορίες (**«προσωπίδες χαρακτήρα οικονομικών σχέσεων»** (στο ίδιο, σελ. 99, 161) λειτουργίας του συστημικά κλειστού προτσές αξιοποίησης, το οποίο μετατρέπει αδιάκοπα και σε διαρκώς διευρυνόμενη κλίμακα αφηρημένη ενέργεια («εργασία») σε χρήμα. Κατά συνέπεια η αγορά δεν είναι πλέον ένας χώρος της μεσολάβησης ανάμεσα σε ανεξάρτητους παραγωγούς αλλά ο χώρος της «πραγματοποίησης», της «υλοποίησης» της κοινωνικής υπεραξίας και με αυτό της φετιχιστικής αυτο-διαμεσολάβησης της αφηρημένης «εργασίας», της οποίας η επανασύνδεση με τον εαυτό της πρέπει να περάσει αναγκαστικά δια μέσου της χρηματικής μορφής.

Συνοψίζοντας τα πιο πάνω μπορούμε να πούμε ότι οι έννοιες καπιταλισμός (σχέση κεφάλαιο ή κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής), κοινωνικοποίηση της αξίας, εμπορευματοπαραγωγό σύστημα, οικονομία της αγοράς, κοινωνία της εργασίας και κοινωνία της επίδοσης χαρακτηρίζουν απλά και μόνο διαφορετικές πλευρές μιας και της αυτής φετιχιστικής συγκρότησης της σύγχρονης κοινωνικής μορφής. Το λογικό συμπέρασμα για μια ριζοσπαστική κριτική αυτής της κοινωνικής σχέσης θα ήταν λοιπόν, να επιτεθεί ολομέτωπα με σκοπό την υπέρβαση όλων αυτών των πλευρών της. Αυτό φυσικά ισχύει ιδιαίτερα για την κεντρική κατηγορία της αξίας. Ο σκοπός είναι να τεθεί στη θέση του φετίχ της «εργασίας», του εμπορεύματος, του χρήματος, του κεφαλαίου και του μισθού η **συνειδητή αυτο-συνεννόηση της κοινωνίας για την κοινή χρησιμοποίηση των πόρων της πέραν των σχέσεων του εμπορεύματος-χρήματος.**

Ο μαρξισμός του εργατικού κινήματος, από το 1848 μέχρι το 1990 αναφερόταν πάντοτε μόνο σε μια κοινωνιολογικά περιορισμένη κριτική της «ιδιοποίησης της υπεραξίας» από τους «κεφαλαιοκράτες», χωρίς να αγγίξει τον φετιχιστικό χαρακτήρα του συστήματος της κοινωνικοποίησης της αξίας. Η κατηγορία της αξίας και η πολιτική οικονομία που βασίζεται σ’ αυτήν, δεν κατανοήθηκε αρνητικά αλλά θετικά· σκοπός ήταν η κατάργηση της ιδιοποίησης της «απλήρωτης εργασίας» από άλλους και η διεκδίκηση και ιδιοποίηση του συνόλου της αξίας ως ένα ουδέτερο αντικείμενο. Έτσι η «αφηρημένη εργασία» δεν εμφανιζόταν σαν ιστορική κατηγορία του καπιταλισμού αλλά σαν οντολογική αιώνια

προϋπόθεση της ανθρωπότητας. Η αξία, το εμπόρευμα, το χρήμα και η αγορά δεν κατανοήθηκαν ως κοινωνικές μορφές της σχέσης κεφάλαιο που έπρεπε να ξεπεραστούν αλλά ως θετικά αντικείμενα του καπιταλισμού τα οποία απλώς έπρεπε να κατακτηθούν θετικά και μάλιστα μέσω της «ταξικής πάλης» της «εργατικής τάξης». Έχουμε δηλαδή εδώ το παράδοξο φαινόμενο μιας κριτικής του καπιταλισμού πάνω στο έδαφος του καπιταλισμού και των μη κατανοηθέντων κατηγοριών του. Δεν μπορείς όμως να βρεις λύσεις εξόδου από τον καπιταλισμό αναζητώντας αυτές τις λύσεις μέσα στα πλαίσια του καπιταλισμού.

Η αιτία γι' αυτή την περιορισμένη, θετικά προς την αξία διακείμενη, κατανόηση βρίσκεται στον ιστορικό χαρακτήρα του εργατικού κινήματος, το οποίο ανήκε στην ιστορία ανόδου και επιβολής του σύγχρονου εμπορευματοπαραγωγού συστήματος δηλαδή του καπιταλισμού. Η σχέση κεφάλαιο έφθασε, το αργότερο στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, σε ένα ψηλό βαθμό αντικειμενοποίησης. Μόλις σ' αυτή την περίοδο άρχισε να οργανώνεται το εργατικό κίνημα το οποίο μπορούσε να σκέφτεται τις αντιλήψεις του για την χειραφέτηση πλέον μόνο με τις καπιταλιστικές κατηγορίες και γι' αυτό, κατά ειρωνικό τρόπο, έγινε το ίδιο κινητήρας της κοινωνικοποίησης της αξίας δηλαδή της ανάπτυξης και επιβολής του καπιταλισμού. Η ελευθερία του συνδικαλίζεσθαι, η μείωση του χρόνου εργασίας, η άνοδος του επιπέδου των μισθών, η καλυτέρευση των συνθηκών εργασίας, η κοινωνική και οικονομική επέμβαση του κράτους κλπ, ήταν ουσιαστικές κατακτήσεις του μαρξισμού του εργατικού κινήματος **εντός** του συστήματος, οι οποίες κατακτήσεις έγιναν ταυτόχρονα βασικές προϋποθέσεις για την, σε πλάτος και βάθος, ανάπτυξη του προτσές αξιοποίησης του κόσμου δια μέσου της μαζικής παραγωγής, πράγμα που οδήγησε στην αύξηση της ικανότητας αφομοίωσης όλο και μεγαλύτερων ποσοτήτων της αφηρημένης «εργασίας». Στον πρώην υπαρκτό σοσιαλισμό, όπως και σε μερικές χώρες του τρίτου κόσμου ανέλαβε μάλιστα άμεσα ο ίδιος ο μαρξισμός αυτή την ανάπτυξη του προτσές αξιοποίησης.

Η 3^{η} βιομηχανική επανάσταση που βασίζεται στη μικροηλεκτρονική, η κατάρρευση των χωρών του τρίτου κόσμου και των χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού, και η παγκόσμια κρίση της αφηρημένης «εργασίας», σηματοδοτούν μια νέα κατάσταση κατά την οποία οι αντικειμενοποιημένες υπαρκτές κατηγορίες (Realabstraktionen) του εμπορευματοπαραγωγού συστήματος εξάντλησαν την δυναμική τους και έφθασαν στο απόλυτο ιστορικό όριο τους. Σήμερα είναι ύψιστη ανάγκη να βγει η ανθρωπότητα έξω από το σύστημα της αφηρημένης «εργασίας». Αυτό όμως δεν είναι δυνατό με τα μέσα της κριτικής του καπιταλισμού που αποδέχεται την αξία. Απαιτείται μια οδυνηρή ρήξη με την μαρξιστική, γενικά την αριστερή, «ταυτότητα» η οποία παρέλαβε τυφλά ως αυτονόητες προϋποθέσεις την μορφή αξία και όλες τις ουσιαστικές κατηγορίες της αστικής κοινωνίας, πράγμα που οδήγησε σε τούτη την κατάσταση: η ριζοσπαστική κριτική και η «υπέρβαση» προκαλούν αναγκαστικά ακατανοησία, αντίδραση, άμυνα αλλά και απογοήτευση. Τούτο συμβαίνει επειδή τα θεωρήματα του μαρξισμού, σύμφωνα με τα οποία λειτουργούσε το εργατικό κίνημα, χάνουν σήμερα δια μιας την αξίας τους, υποτιμούνται.

Στον Μαρξ υπάρχουν δύο γραμμές επιχειρηματολογίας σε σχέση με την κριτική της αξίας: από την μια πλευρά, η «ταξική άποψη» που βασίζεται στην αποδοχή της αξίας και άρα και της οντολογικής υπόστασης της εργασίας, και από την άλλη πλευρά, η ριζοσπαστική κριτική της αξίας και της εργασίας ως κριτική του σύγχρονου κοινωνικού φετιχισμού. Με αυτή την έννοια μιλούμε για τον **«διπλό Μαρξ».** Σήμερα αυτές οι δύο πλευρές πρέπει να διαχωριστούν. Ενώ το εργατικό κίνημα και γενικά η μέχρι τώρα αριστερά, βασίζονταν πάνω στην άποψη των συμφερόντων, τα οποία υπάρχουν και λειτουργούν **εντός** του συστήματος και **είναι συγκροτημένα πάνω στη βάση της σχέσης αξία και του εμπορεύματος**, παραμερίστηκε και αγνοήθηκε παντελώς ο «άλλος» Μαρξ της κριτικής της αξίας και του φετιχισμού. Σήμερα όμως είναι ακριβώς αυτό το στοιχείο της μαρξικής θεωρίας που πρέπει να γίνει δραστικό, ενώ το περιορισμένο ταξικό-κοινωνιολογικό στοιχείο πρέπει να πάρει τη θέση που του ανήκει, στο μουσείο της ιστορίας.

Αυτό δε σημαίνει ότι η πάλη των συμφερόντων που γίνεται μέσα στα πλαίσια της μορφής αξία θα πρέπει να εγκαταλειφθεί. Αυτό που πρέπει να εγκαταληφθεί και να απορριφθεί κάθετα είναι η επίμονη αναφορά στον υποτιθέμενο χειραφετητικό χαρακτήρα της «ταξικής πάλης». Το φετιχιστικό συγκροτημένο εσωτερικό συμφέρον δεν μπορεί να προεκταθεί γραμμικά και να μετατραπεί σε κριτική της αξίας. Γι' αυτό το σκοπό χρειάζεται να γίνει μια ριζοσπαστική ρήξη, η οποία περιμένει ακόμη να διατυπωθεί και να γίνει πρακτικά δραστική. Όταν απορριφθεί η θετική, η οντολογική θεώρηση της «εργασίας» δεν υπάρχει πλέον κανένας αντικειμενικός μοχλός και κανένα εκ των προτέρων καθορισμένο, μεταφυσικό υποκείμενο της χειραφέτησης: οι πωλητές του εμπορεύματος εργατική δύναμη δεν είναι τίποτ' άλλο παρά φορείς λειτουργίας του εμπορευματοπαραγωγού συστήματος, είναι «προσωπίδες χαρακτήρα» του μεταβλητού κεφαλαίου.

Η χειραφετητική συνειδητοποίηση δεν συνίσταται στο γεγονός ότι μια καπιταλιστικά αντικειμενοποιημένη κοινωνική «τάξη» γίνεται ένα υποκείμενο «για τον εαυτό της» και εκτελεί μια το ίδιο αντικειμενοποιημένη «ιστορική αποστολή», αλλά στο ότι οι άνθρωποι, παίρνοντας νοερά απόσταση από τον κοινωνικό χώρο τους, που είναι συγκροτημένος σύμφωνα με το σύστημα, διαβλέπουν και αντιλαμβάνονται την καπιταλιστική απαίτηση και τοποθετούνται ενάντια, χωρίς να έχουν πίσω από την πλάτη τους κάποια θετική και ανεξάρτητη από τη θέληση, δύναμη. Αυτή η χειραφετητική συνειδητοποίηση – που ο Μαρξ την ονομάζει «τεράστια συνειδητοποίηση» [Grundrisse, σελ. 375 (σ. 351 Ελληνική Έκδοση)] – δεν είναι λοιπόν θετική αλλά ουσιαστικά κάθετα αρνητική. Δεν είναι εκ των προτέρων αιτιοκρατούμενη από «θετικές ιδιότητες» του συστήματος και των κοινωνικών κατηγοριών του, αλλά προκαλείται αρνητικά εξαιτίας των αντιθέσεων και ρήξεων, εξαιτίας των αβίωτων και αφόρητων απαιτήσεων ενός καπιταλισμού ο οποίος τώρα δεν έχει πλέον μπροστά του κανένα ορίζοντα ανάπτυξης.

Το μέρος του μαρξικού έργου που αναγκαστικά δεν μπόρεσε να αξιοποιηθεί μέχρι τώρα, συνιστά σήμερα μια τεράστια θεωρητική και πρακτική εκρηκτική δύναμη. Ότι χρειάζεται λοιπόν να γίνει είναι η αυτο-συγκρότηση ενός συνειδητοποιημένου κινήματος χειραφέτησης ενάντια στο εμπορευματοπαραγωγό σύστημα, το οποίο δεν έχει πίσω από την πλάτη του κανένα θετικό οντολογικό καθορισμό, αλλά μόνο την κρίση του σύγχρονου φετιχιστικού συστήματος. Το καθήκον του είναι να σπάσει την εσωτερικευμένη, φαινομενικά αυτονόητη, κοινωνική μορφή της αξίας. Κάθε κοινωνική κριτική που δεν θέτει άμεσα και καθαρά αυτό το ζήτημα και δεν προσπαθεί να το συγκεκριμενοποιήσει, μπορεί κανείς να την ξεχάσει.

Η υποτίμηση της αξίας.

Η **differentia spezifica (ειδοποιός διαφορά) του καπιταλισμού**, δηλαδή αυτό που τον χαρακτηρίζει και τον κάνει να ξεχωρίζει από όλους τους άλλους κοινωνικοοικονομικούς σχηματισμούς, **είναι η ακατάπαυστη «αξιοποίηση της αξίας», η οποία εμφανίζεται σαν αυτοσκοπική μετατροπή του χρήματος σε περισσότερο χρήμα** («Το κεφάλαιο», τόμος πρώτος, σελ. 164 και αλλού). Από τι αποτελείται η αξία; Σύμφωνα με τον Μαρξ από την «αφηρημένη εργασία» η οποία βρίσκεται ενσωματωμένη στα εμπορεύματα, δηλαδή την μάζα από «ξόδεμα νεύρων και μυώνων και μυαλού» στο προτσές παραγωγής (στο ίδιο, σελ. 58, 60). Όμως, έγκυρη και ισχύουσα είναι μόνο εκείνη η εργασία η οποία αντιστοιχεί προς το κοινωνικό επίπεδο της παραγωγικότητας (στο ίδιο, σελ. 50). Αυτό καθορίζεται από την αγορά και τον «βουβό εξαναγκασμό του ανταγωνισμού» (στο ίδιο, σελ. 283, 613 και αλλού) που κυριαρχεί σ' αυτήν. Στις εθνικές οικονομίες καθοριστικό ήταν ο μέσος όρος της παραγωγικότητας ο οποίος δημιουργούσε το μέσο ποσοστό της υπεραξίας – αντίστοιχα του κέρδους – και αυτό ήταν το μέτρο. Σήμερα, στην παγκόσμια αγορά επιβάλλεται – αφού δεν υπάρχει άλλο – το μέτρο του υψηλότερου επιπέδου παραγωγικότητας των πυρηνικών χωρών του καπιταλισμού˙ επιβάλλεται με τη μορφή του οδοστρωτήρα. Οι χώρες της περιφέρειας μπορούν να συμμετέχουν στην παγκόσμια αγορά μόνο μέσω μιας ωμής και βάναυσης

απόσβεσης της εργατικής τους δύναμης. Κάτω από αυτές τις συνθήκες ως έγκυρο αξιακό προϊόν-εμπόρευμα μπορεί να μην είναι ίσως το προϊόν εργασίας χιλίων κινέζων φτηνών εργατών παρά εκείνο που παράγεται από ένα δυτικό High-Tech-εργάτη. Γι' αυτό είναι μια αυταπάτη να θεωρείται ότι η μαζική χρησιμοποίηση φτηνής εργασίας στην Κίνα, στην Ινδία κλπ. θα μπορούσε να αυξήσει σημαντικά το παγκόσμιο αξιακό προϊόν.

Στις τρεις βιομηχανικές επαναστάσεις το επίπεδο της παραγωγικότητας αυξάνετο όλο και περισσότερο εξαιτίας της διαμεσολάβησης του ανταγωνισμού. Όμως όσο ψηλότερη είναι η παραγωγικότητα τόσο λιγότερη είναι η έγκυρη ποσότητα εργασίας που αντιπροσωπεύεται σε κάθε ξεχωριστό εμπόρευμα και άρα τόσο μικρότερη είναι η αξία του. Σ΄ αυτό εκφράζεται η λογική αυτοαντίθεση του καπιταλισμού: ενώ από τη μια πλευρά, ο στόχος του είναι η απεριόριστη σώρευση αξίας, από την άλλη πλευρά, υποσκάπτει ο ίδιος προοδευτικά την αξιακή ουσία των εμπορευμάτων [Grundrisse, σελ. 601-602 (σ. 538 Ελληνική Έκδοση)]. Αυτή η αντίθεση ισοσταθμίζετο ιστορικά δια μέσου της καπιταλιστικής επέκτασης της αγοράς: όσο λιγότερη είναι η αξία του κάθε ξεχωριστού εμπορεύματος τόσο περισσότερα εμπορεύματα πρέπει να παραχθούν και να πωληθούν. Όμως εδώ τίθεται ένα εσωτερικό όριο. Σε κάποια στιγμή δεν ωφελεί πλέον να κατακλύζεται ο κόσμος με εμπορεύματα. Και τούτο επειδή με την μείωση της αξιακής ουσία μειώνεται επίσης η αγοραστική δύναμη της κοινωνίας, αφού η αποβολή εργατικής δύναμης από το παραγωγικό προτσές αυξάνεται δραστικά. Στην 3^{η} βιομηχανική επανάσταση η αποβολή εργατικής δύναμης φθάνει στην κορύφωση της: στην παγκόσμια μαζική ανεργία αντιστοιχεί η εσωτερική υποτίμηση των εμπορευμάτων. Τα προϊόντα, με την ομοιοπαθητική πλέον δόση αξιακής ουσίας, είναι στην πραγματικότητα τώρα μόνο υλικά αγαθά· γι' αυτό μπορούν μόνο **τεχνητά** να παίρνουν τη μορφή των χρηματικών τιμών.

Το χρήμα όμως δεν είναι τίποτ' άλλο από το ξεχωρισμένο ειδικό εμπόρευμα που μετατράπηκε σε «γενικό ισοδύναμο». Σε τελευταία ανάλυση όμως η λειτουργία του χρήματος ως «μέσον έκφρασης της αξίας» χρειάζεται μια δική του αξιακή ουσία. Ιστορικά ανάλαβαν αυτή τη λειτουργία τα ευγενή μέταλλα διότι αντιπροσώπευαν με ένα ιδιαίτερα συμπυκνωμένο τρόπο «αφηρημένη εργασία». Στον 20^{ο} αιώνα το χρήμα αποδεσμεύτηκε από την αξιακή ουσία των ευγενών μετάλλων και με την αποσύνδεση του παγκόσμιου χρήματος, του δολαρίου, από τον χρυσό, που έγινε το 1971 επί προεδρίας του Nixon, παρέμεινε για το χρήμα μόνο η κρατικο-νομική εγγύηση. Όμως η απλή κρατικό-νομική εγγύηση του χρήματος είναι επισφαλής πράγμα που οδηγεί σε πληθωρισμούς και σε κρίσεις του χρήματος και του συναλλάγματος. Πίσω από το δολάριο στέκεται σήμερα μόνο η στρατιωτική μηχανή των ΗΠΑ, πίσω από το Ευρώ δεν βρίσκεται τίποτα· και τα περισσότερα από τα υπόλοιπα νομίσματα είναι έτσι κι αλλιώς ήδη υποτιμημένα. Η επαπειλούμενη μεγάλη παγκόσμια χρηματική κρίση δεν προκαλείται από τον ανταγωνισμό ανάμεσα στο δολάριο και το Ευρώ, όπως νομίζει η πλειοψηφία των λεγόμενων «ειδικών αναλυτών» αλλά από την απώλεια της ουσίας του χρήματος γενικά ως ενσαρκωτή της αξίας. Στην υποτίμηση της εργατικής δύναμης αντιστοιχεί η υποτίμηση των εμπορευμάτων και αυτή οδηγεί στην υποτίμηση του χρήματος. Αυτό έχει σαν συνέπεια την αυτοκατάρρευση της κοινωνικής σχέσης κεφάλαιο δηλαδή του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής.

Ιούλιος 2008

—

Σημειώσεις

1. Όλα τα αποσπάσματα και οι αναφορές από τους τρείς τόμους του *Κεφαλαίου* και τις *Θεωρίες για την Υπεραξία* είναι από τις σχετικές εκδόσεις της Σύγχρονης Εποχής. Τα αποσπάσματα και οι αναφορές από τα *Grudrisse* είναι από την Γερμανική Έκδοση των Απάντων των Μαρξ-Ένγκελς, τόμος 42. (Dietz Verlag Berlin, 1983). Στα σχετικά αποσπάσματα σημειώνονται στην

παρένθεση όπου έγινε κατορθωτό, οι αντίστοιχες σελίδες της Ελληνικής Έκδοσης των *Grundrisse* του Στοχαστή.

2. Όλα τα κείμενα αντλούν ιδέες από το έργο της Γερμανικης Θεωρητικής Σχολής της Κριτικής της Αξίας (*Wertkritik*) όπως έχει δημοσιευτεί στα περιοδικά *Krisis* και *Exit!* και στα βιβλία των Robert Kurz, Norbert Trenkle, Ernst Lohoff και άλλων. Στις περιπτώσεις που γίνεται ελεύθερη μετάφραση άρθρων αυτό δηλώνεται από την αναφορά στον τίτλο «*σύμφωνα με τον Robert Kurz*».

Χρειάζεται Αγγλική Μετάφραση, Χρειάζεται Τούρκικη Μετάφραση, Με τον Μαρξ Πέραν του Μαρξ (Ιστοσελίδα), Ηλεκτρονικά Άρθρα, Δεκαετία 2010-2019, 2016, Απροσδιόριστη Τοποθεσία

From:
https://www.movementsarchive.org/ - **Κυπριακό Κινηματικό Αρχείο**
Cyprus Movements Archive
Kıbrıs Sosyal Hareket Arşivi

Permanent link:
https://www.movementsarchive.org/doku.php?id=el:digital:metonmarx:value_theory

Last update: **2025/09/18 10:59**